

Макроекономіка

Сергій ЧИМШИТ,
Людмила ГОЛОВКОВА,
Алла ЯКИМОВА,
Лілія ДОБРИК

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ
МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ
НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Резюме

Зазначено, що жодна держава не може виконувати своїх функцій без відповідного достатнього фінансування, яке має реалізувати головне завдання держави – підвищення рівня добробуту населення та ефективності національної економіки. Вказано, що в умовах кризи окреслюються структур-

---

© Сергій Чимшит, Людмила Головкова, Алла Якимова, Лілія Добрик, 2019.

Чимшит Сергій, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри «Фінанси та економічна безпека», Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна, Україна. ORCID 0000-0002-0861-2226.

Головкова Людмила, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси та економічна безпека», Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна, Україна. ORCID 0000-0001-5473-6644.

Якимова Алла, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри «Фінанси та економічна безпека», Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна, Україна. ORCID 0000-0002-8261-4940.

Добрик Лілія, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри «Фінанси та економічна безпека», Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна, Україна. ORCID 0000-0002-3853-9285.

ні й глибинно-економічні проблеми, які потрібно вирішувати не реактивно і декларативно, а системно.

Розглянуто вплив економічної політики держави на її бюджетну політику. Проаналізовано ключові макроекономічні проблеми національної економіки та визначено наслідки, сформовано стратегічні напрями для формування ефективної бюджетної політики України.

Встановлено, що єдиним виходом з кризової ситуації, яка склалася в Україні, є зростання ВВП шляхом структурної реформи економіки і реалізації злагодженої бюджетної та грошово-кредитної політики зі зміщенням акценту з фіскальної спрямованості на стимулюючу. Наголошено, що до найважливіших питань належить підвищення індексу інклюзивного розвитку, яке сприяло би зростанню рівня конкурентоспроможності національної економіки у глобалізаційному просторі й якості життя населення.

Ключові слова

Бюджетна політика, економічна політика держави, ВВП, національне господарство, проблеми, індекс інклюзивного розвитку.

Класифікація за JEL: E440, E690, H610.

Актуальність теми дослідження

У складних економічних умовах сьогодення, які ще більше обтяжені європейськими інтеграційними процесами, ефективна фінансова політика є основою для успішного завершення впроваджених реформ в Україні. Бюджетна політика держави – невід’ємна частина фінансової політики загалом, тому для повного розуміння сутності бюджетної політики, її мети і завдань необхідно визначити основні принципи державної фінансової політики.

Вирішення економіко-соціальних проблем суспільства неможливе без виваженої, послідовної економічної політики держави, котра може реалізуватися тільки за умови обґрунтованої бюджетної політики, яка би забезпечувала оптимальний розподіл ВВП в економіці та сприяла би підвищенню індексу інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index).

Постановка проблеми

Виходячи з того, що основне завдання державної економічної політики, зокрема фінансової політики, – зростання ВВП на душу населення, в Україні не виконується необхідне її докорінне реформування. Потребують дослідження нові вимоги та їх вплив на формування і реалізацію зваженої та результативної, а не декларативної бюджетної політики. Наукове завдання полягає у дослідженні ключових проблем національної економіки України й їх впливу на ефективність бюджетної політики.

Аналіз досліджень і публікацій

Значний внесок у розвиток теорії, методології та механізмів економічної, фінансової політики й економічного зростання зроблено у наукових працях відомих дослідників: Дж. М. Кейнса, Й. Шумпетера, Дж. Б'юкенена. Важлива роль у дослідженні бюджетної політики як суспільно-економічної категорії та розгляді існуючих проблем належить таким вченим, як: О. Д. Василюк, В. Г. Дем'янишин, М. М. Єрмошенко, І. О. Луніна, С. В. Мочерний, Ц. Г. Огонь, В. М. Опарін, І. Я. Чугунов, С. І. Юрій, Ф. О. Ярошенко; особливостям оцінювання якості й стану бюджетної політики приділяли увагу такі науковці, як: І. Лютий, О. Гордей, З. Бойко, С. Юрій, Є. Макаренко, В. Піхоцький та ін.

Незважаючи на значні наукові здобутки і теоретичні досягнення, ряд актуальних питань потребує поглибленого дослідження, розробки та вдосконалення, особливо у контексті глобалізаційних впливів.

Виклад результатів дослідження

У сучасних складних економічних умовах, які посилюються євроінтеграційними процесами, ефективна фінансова політика виступає базовою основою для успішного завершення початих реформ. При цьому бюджетна політика держави є складовою загальної фінансової політики, тому для повного розуміння сутності бюджетної політики, її цілей і завдань необхідно визначити сутність фінансової політики держави.

За сутністю фінансова політика держави – це сукупність заходів держави з організації та використання фінансів для забезпечення стабільного

збалансованого економічного і соціального розвитку суспільства. Результативність ефективної фінансової політики держави полягає в оптимальному розподілі валового внутрішнього продукту між галузями національної економіки, соціальними групами населення й територіями, спрямованому на зростання національного багатства. Традиційно фінансова політика держави містить певні складові (рис. 1).

Рисунок 1

Фінансова політика держави

На практиці податкову політику та політику державних витрат поєднують в єдине ціле і визначають як бюджетну політику. Іноді в межах бюджетної політики як окрему складову частину виділяють політику управління державним боргом.

Ефективна бюджетна політика передбачає встановлення державою джерел формування надходжень до державного бюджету та визначення пріоритетних напрямів видатків бюджету. Окремою проблемою формування ефективної бюджетної політики виступає оптимізація міжбюджетних відносин між окремими ланками бюджетної системи на основі встановлення допустимих меж розбалансованості бюджету. Мають бути чітко визначені джерела фінансування бюджетного дефіциту.

Доцільно окреслити принципи фінансової політики, зокрема це: сприяння розвитку підприємництва, сприяння розвитку виробництва, підвищення рівня зайнятості населення; вплив на раціональне використання природних ресурсів і розвиток технологій; забезпечення соціальних гарантій різних верств населення.

В умовах сталого розвитку національної економіки фінансова політика держави не може ставити за пріоритет лише фіскальну функцію державного бюджету, а має орієнтуватися на регулюючу функцію. Слід зауважити, що фінансова політика сама по собі є продовженням економічної політики держави, вона слугує інструментом її впровадження.

У сучасних умовах потрібно чітко визначити основні напрямки розвитку національної економіки крізь призму розробки ефективного механізму стимулювання зростання ВВП та забезпечення бездефіцитного балансу державного бюджету. Важливою проблемою виступає досягнення певних соціальних стандартів крізь призму механізмів забезпечення і регулювання зайнятості населення.

Головний індикатор економічної політики та результатів її впровадження є реальний ВВП країни. ВВП (або ВВП на душу населення) і похідні показники – це головний критерій ефективності економіки. Можна багато розмірковувати про певні реформи, процеси в економіці, тенденції й перспективи, але показник ВВП є дзеркалом, що відображає дійсний стан економіки загалом та ефективності бюджетної політики зокрема.

У цьому аспекті в Україні спостерігаються значні проблеми. На жаль, у нас не існує комплексної, сформованої й придатної до виконання економічної політики або національної стратегії економічного розвитку. В 90-х рр. ХХ ст. неодноразово пропонувалися ті чи інші програми економічного становлення та розвитку. Намагання створити подібний документ були і пізніше. Майже кожна політична партія перед наступними парламентськими виборами пропонує щось подібне власної розробки своїм виборцям. Формально така політика в документарному вигляді існує й сьогодні (уряд для свого призначення має запропонувати певний план дій, і саме цей план за бажанням можна назвати економічною політикою, з останнього це Розпорядження Кабінету Міністрів України № 275-р «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.2017 р., які, на відміну від плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 418-р від 27.05.2016 р., навіть не затверджені Верховною Радою України) [1; 2].

На жаль, всі ці проекти мають необґрунтований, декларативний і популістський характер. До того ж такий документ спрямований на поточну перспективу рік-три максимум.

У цьому контексті важливо розуміти головний принцип фінансів як науки. Фінанси – це лише надбудова над реальною економікою, це лише інстру-

мент, що обслуговує, прискорює та стимулює певні процеси в реальній економіці, тобто товарно-матеріальні потоки. Фінанси в економіці мають лише обслуговувати матеріальні потоки, вони за своєю суттю вторинні щодо сфери виробництва товарів і послуг. Фінанси самі по собі існувати не можуть, так само, наприклад, як гроші без обігу відповідних товарів та послуг не мають ніякої цінності. Таким чином, якщо не існує економічної політики, то не може існувати і цілеспрямованої фінансової політики держави.

Отже, фінансова діяльність держави існує, так би мовити, сама по собі. Звідси фінансова політика держави є дуже «короткозорою», максимум на один рік. Кабінет Міністрів України (надалі – КМУ) відповідно до вимог Бюджетного кодексу України кожного року пропонує до розгляду та затвердження Верховною Радою (надалі – ВР) «Основні напрямки бюджетної політики на наступний бюджетний період», а Національний банк України (надалі – НБУ) – «Основні принципи грошово-кредитної політики на наступний бюджетний період». І тільки з 2017 р. відповідно до Порядку розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням, затвердженого рішенням НБУ № 2-рд від 31.01.2017 р., НБУ розробляє Стратегію грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу (3–5 років) [3]. В дійсності ці документи мають формальний характер та реального навантаження майже не несуть, оскільки вони передбачені Бюджетним кодексом України в межах бюджетного процесу. Тому відповідні владні структури змушені їх розробляти і затверджувати, але при цьому постійно всі строки з їх розробки порушуються.

Як ми бачимо, державна фінансова політика загалом проводиться різними державними інститутами (кредитно-грошова – НБУ, бюджетна – МФУ), які не завжди узгоджують свої цілі, завдання й дії. Кожна з інституцій зорієнтована на вирішення власних завдань. Хоча законодавчо передбачена можливість взаємодії зазначених відомств, їх функціонування спрямоване, так би мовити, всередину. Все це не сприяє досягненню сталого довгострокового ефекту.

В таких умовах економіка дрейфує лише за загальною кон'юнктурою: добре – зростає, погано – падає. Найбільш яскравий приклад – це результати 2016 р. Офіційно, за статистичними даними, Україна має приріст ВВП, і уряд заявив про економічне зростання. Однак насправді ніяких реальних передумов до цього не було, за винятком однієї обставини: зростання світових цін на стратегічні продукти для вітчизняної економіки.

У структурі загального експорту товарів найбільшу питому частку становлять: продукція АПК та харчової промисловості (42%); продукція металургійного комплексу (23%); продукція машинобудування (11,4%); мінеральні продукти (9,6%) [4].

На рис. 2 показано, як змінювалися світові ціни на пшеницю за останні роки.

Рисунок 2

Світові ціни на пшеницю за 2012–2017 рр. [5]

Тут чітко видно, що ціна на цей важливий продукт для вітчизняної економіки, починаючи з другої половини 2012 р., падала і досягла свого дна у травні-червні 2016 р., а потім почалося поступове зростання.

Ціну на інший стратегічно важливий продукт – залізну руду – показано на рис. 3.

Тут спостерігається та ж ситуація. Таким чином, вплив уряду та його дій – реформ – дуже умовний, це зовнішня ринкова кон'юнктура. Фактично не існує ніякої економічної й фінансової політики держави.

Вплив мають лише сприятливі (чи несприятливі) зовнішні умови. Коли ж ця кон'юнктура розвернеться в протилежний бік (як у 2012 р.), Україна знову буде мати значні економічні проблеми загалом та у бюджетній сфері зокрема.

Важливо розуміти, що показник ВВП формується за принципом доданої вартості. Отже, якщо при собівартості (без заробітної плати) 100 умовних одиниць продукцію продають за 150, то маємо додану вартість +50. Проте якщо ця сама одиниця продукції за тих самих витрат буде продана, наприклад, за 175 умовних одиниць, то додана вартість буде становити +75. Однак якщо ця ж сама продукція за тих самих витрат буде продана за ціною 130, то додана вартість становитиме лише +30. Формально одна і та сама одиниця продукції (без будь-якої додаткової цінності) за одних та тих самих витрат може давати різні результати. Діє лише фактор ціни. У випадку України це фактор світових цін.

Рисунок 3

Світові ціни на залізну руду за 2012–2017 рр. [6]

Ніяких захисних механізмів, щоб протистояти цим процесам, у нашій державі немає. Економіка має певну «стелю», що зумовлена, перш за все, технологічним рівнем розвитку суспільства, структурою економіки й її конкурентоспроможністю, і вийти за її межі на цьому етапі розвитку неможливо. Вона досягається за максимально сприятливих умов зовнішніх ринків (як це було, наприклад, у 2008–2009 рр.), в інших випадках економіка просто пробоксовує, вона не має потенціалу для зростання. У 2012–2013 рр. ця межа була досягнена за рахунок капіталовкладень під Євро-2012. Фактично межа економіки України становить приблизно 185 млрд. дол. США (рис. 4).

На рис. 4 ВВП України подано в млн. дол. США, оскільки протягом всіх цих років відбувалися значні інфляційні процеси, тому між номінальним та реальним ВВП існує дуже велика різниця.

Звичайно, коли ми розраховуємо ВВП будь-якої країни (крім США) в доларах, треба враховувати валютний паритет купівельної спроможності. Якщо врахувати цей аспект, то самі значення будуть дещо іншими, але загальна тенденція збережеться.

Рисунок 4

ВВП України в млн. дол. США [7]

Причина такого впливу зовнішніх факторів полягає саме у структурі ВВП й економічній моделі України. Близько 50% займають операції з експорту та імпорту (табл. 1). Вітчизняна економіка дуже спеціалізована, вона не має широкого охоплення товарів і послуг.

Для внутрішнього споживання вітчизняна економіка створює надзвичайно мало товарів та послуг. Фактично це ще радянська економічна модель, коли споживчий ринок був другорядним. Цю нестачу необхідно компенсувати імпортом, а для того, щоб здійснювати ці операції, потрібні валютні надходження. Відповідно, валютні надходження можливі за умови значного експорту.

В розрахунку ВВП враховується чистий експорт. Таким чином, експорт й імпорт перекривають один одного. Проте імпорт потім відображається у споживчих витратах. Ситуація ускладнюється тим, що вітчизняна економіка не пропонує на зовнішніх ринках якусь унікальну і конкурентоспроможну продукцію. Це дуже прості та стандартні товари, які мають незначну частку доданої вартості, й послуги, конкуренція на цих ринках дуже висока. До того ж вітчизняні компанії не мають запасу міцності в собівартості цієї продукції та технологічних переваг. Технології, що використовуються, є застарілими. Превалюють 3–4 технологічні уклади.

Таблиця 1

Структура ВВП України за кінцевим використанням (у млн. грн.) [8]

Рік	Споживчі витрати		Валове накопичення		Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг		Номінальний ВВП
	сума	% ВВП	сума	% ВВП	сума	% ВВП	сума	% ВВП	
2005	337879	+76,5	99876	+22,6	227252	+51,5	-223555	-50,6	441452
2006	424060	+77,9	134740	+24,8	253707	+46,6	-269200	-49,5	544153
2007	558581	+77,5	203318	+28,2	323205	+44,8	-364373	-50,6	720731
2008	758902	+80,0	264883	+27,9	444859	+46,9	-520588	-54,9	948056
2009	772826	+84,6	155815	+17,1	423564	+46,4	-438860	-48,0	913345
2010	914230	+84,5	199918	+18,5	549365	+50,7	-580944	-53,7	1082569
2011	1105201	+83,9	282474	+21,5	707953	+53,8	-779028	-59,2	1316600
2012	1269601	+90,1	257335	+18,3	717347	+50,9	-835394	-59,3	1408889
2013	1350220	+92,8	228474	+15,7	681899	+46,9	-805662	-55,4	1454931
2014	1409772	+90,0	220968	+14,1	770121	+49,2	-834133	-53,2	1566728
2015	1715636	+86,7	303297	+15,3	1044541	+52,8	-1084016	-54,8	1979458
2016	2018854	+84,7	512830	+21,5	1174625	+49,3	-1323127	-55,5	2383182
2017	2552525	+85,6	618914	+20,7	1430230	+47,9	-1618749	-54,3	2982920
2018	3196756	+89,8	667953	+18,8	1608890	+45,2	-1914893	-53,8	3558706

Таким чином, Україна має вузькоспеціалізовану економіку, яка зорієнтована на зовнішні ринки. Отже, будь-які, навіть незначні кон'юнктурні коливання ззовні мають великий вплив на економіку нашої держави загалом й бюджетну політику зокрема як мінімум на 50%.

Ще в середині – у кінці 90-х рр. ХХ ст. після азійської кризи була визнана пагубність економічної стратегії, яка орієнтується на експортно-імпорнтні операції. Однак в Україні ніяких висновків зроблено не було, і економічна модель залишилася та сама. На рис. 4 показано, яке падіння відбулося внаслідок кризи 2008 р.: наша держава втратила близько 35% свого ВВП. У 2014–2015 рр. економіка України фактично повернулася на рівень 2005 р.

Інша проблема вітчизняної економічної моделі – це надзвичайна важливість та постійний тиск на курс національної валюти. Будь-яке коливання національної валюти автоматично призводить не лише до зміни обсягу експортно-імпорнтних операцій, а й до зростання цін всередині країни. Всі імпорнтні товари (а їх у країні надзвичайно багато – сумарно понад 55%) збільшуються в ціні. З одного боку, це призводить до інфляційних процесів і втрати купівельної спроможності населення, а з іншого – до зменшення обсягів ВВП країни.

У теоретичних підходах економічної науки відображається, що за умови, коли відбувається падіння курсу національної валюти, вітчизняні експор-

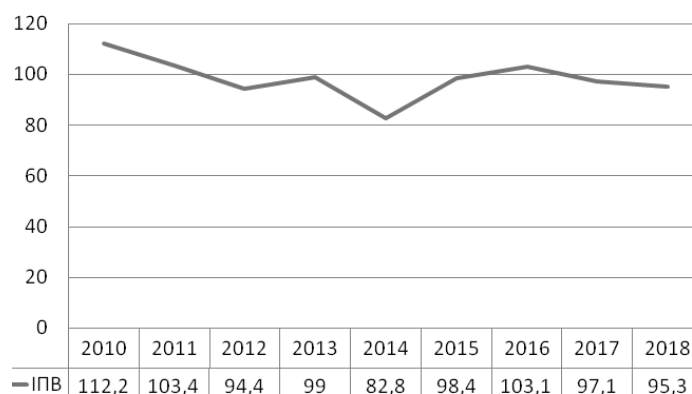
тери отримують значні економічні переваги та можуть збільшити обсяги виробництва й продажу. Однак оскільки вітчизняні підприємства на світових ринках майже неконкурентоспроможні (у переважній більшості), а їх продукція не має ніяких унікальних властивостей, то зростання експорту не відбувається. Тимчасово внаслідок зниження конкурентоспроможності спостерігається падіння імпорту, і таким чином знову ж таки тимчасово платіжний баланс стабілізується, що знімає тиск на національну валюту. Проте як тільки доходи населення починають зростати, ситуація знову погіршується.

Отже, на основі економічної політики формується фінансова політика держави, яка відображає: загальний обсяг фінансових ресурсів, доступних для залучення державою; пріоритети у джерелах формування фінансових ресурсів та напрями їх використання; створення системи управління фінансами; механізм регулювання й стимулювання економіко-соціальних процесів за допомогою фінансових інструментів.

Фактично обсяг фінансових ресурсів, доступних для залучення державою, визначається обсягом ВВП країни. Однак, ведучи мову про ВВП, потрібно розуміти ще один дуже важливий аспект – це модель фінансової системи країни. Інакше кажучи, як і за рахунок чого формується ВВП країни, а також які в національній економіці домінують галузі. Фінансова система України належить до виробничого типу. Саме у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті й зв'язку формується основний фінансовий ресурс країни. Отже, важливого значення набуває такий показник, як індекс промислового виробництва. На жаль, в Україні за останні сім років ми спостерігаємо стійку динаміку до зниження цього показника (рис. 5).

Рисунок 5

Індекс промислового виробництва України у 2010–2018 рр. [9]

При цьому спостерігається заміщення ВВП зі сфери виробництва на сферу торгівлі, вітчизняні суб'єкти господарювання виробляють щораз менше, вони надають перевагу не виробництву, а перепродажу імпортованих товарів. Також треба брати до уваги те, що найбільші промислові комплекси як елементи фінансово-промислових груп майже всю додану вартість виводять за кордон на основі здійснення офшорних операцій.

Все це призводить до того, що номінально Державний бюджет України збільшується, але в дійсності він отримує щоразу менше фінансових ресурсів, тому держава змушена зменшувати свої витрати.

Важливо розуміти, що держава як інституція нічого не створює, вона не формує вартість. Держава лише збирає частину ВВП у вигляді податків та перерозподіляє її. Отже, якщо показник ВВП низький, то і надходження до державного бюджету є незначними. Це називається фіскальний відсоток (рис. 6).

Рисунок 6

Фіскальний відсоток в Україні у 2008–2018 рр. [8]

В разі виникнення складнощів у бюджетній політиці змінити ситуацію (поповнити державний бюджет) можливо лише з допомогою двох способів: підвищення податкового навантаження, тобто зростання фіскального відсотка або збільшення ВВП. Як у першому, так і у другому випадку буде збільшуватися наповненість державного бюджету. Головним же завданням ефективної податкової політики є знаходження того фіскального рівня, при якому

буде забезпечуватись розширене відтворення та, відповідно, здійснюватиметься максимізація зростання ВВП. Наповненість бюджету за таких умов виступатиме причинним наслідком поліпшення макроекономічних показників.

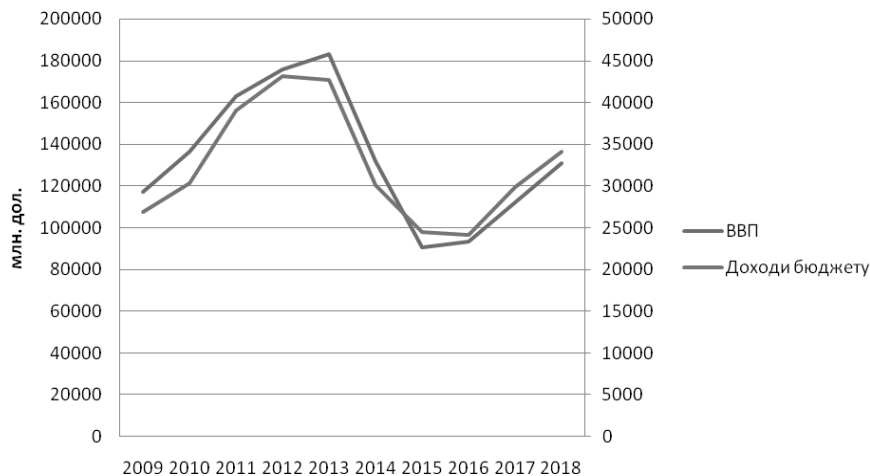
Іншого шляху на сьогодні немає. Однак підвищення податкового навантаження – це не кращий шлях до збільшення надходжень у державний бюджет, оскільки це демотивує суб'єктів економіки. Адже існує певна межа, за якою надходження починають взагалі зменшуватися, а суб'єкти господарювання переходять у «тінь» або взагалі припиняють свою діяльність. До того ж підвищення податкового навантаження неприпустиме в умовах падіння і стагнації економіки, оскільки це лише збільшує глибину ями, в якій опиниться економіка. Ця теза була підтверджена в Україні у 2014–2016 рр., коли держава під час фінансово-економічної кризи підвищила податкове навантаження на бізнес.

Фактично ВВП країни та надходження до державного бюджету мають дуже високу, майже стовідсоткову кореляцію (рис. 7).

Загалом слід зауважити, що за фіскальним відсотком Україна у світі перебуває в сьомому десятку загального рейтингу. Звичайно, є країни з більш низьким показником, але є й такі, яким наша держава поступається.

Рисунок 7

Взаємозв'язок ВВП та надходжень до державного бюджету [8]

На нашу думку, єдиним раціональним і стратегічно обґрунтованим шляхом підвищення надходжень до державного бюджету залишається збільшення ВВП на основі результативного впровадження економічної політики.

Поняття «фіскальний відсоток» також допомагає зрозуміти інший аспект фінансової політики держави – управління державним боргом. І тут треба повернутися до проблеми падіння курсу національної валюти та його впливу на бюджетну політику, що має руйнівний характер.

Останнім часом добробут суспільства оцінюється не тільки показником ВВП на душу населення, а й іншими критеріями, які об'єднуються в інтегральному показнику, що характеризує рівень добробуту суспільства, – індексі інклюзивного розвитку країни. Так, на Всесвітньому економічному форумі в Давосі він названий як альтернативний показник оцінки економічного розвитку країн [10]. Він, крім показника ВВП, охоплює ще 11 показників, які об'єднуються у три групи: зростання та розвиток, інклюзивність, наступність поколінь і стійкість розвитку.

Зростання та розвиток прямо пов'язані із зайнятістю й обсягами національного господарства, проблеми якого в Україні ми окреслили вище. Інклюзивність розвитку нашої держави прямо корелює з добробутом суспільства, який є дуже чутливим до рівня його розшарування за рівнем доходу. Це, відповідно, впливає на рівень споживчого попиту, а отже – на розвиток підприємництва, фіскальної спроможності, масштабів тіньової економіки та ін.

Фактори наступності поколінь і стійкості розвитку України містять екологічні та демографічні складові, а також рівень боргового завантаження країни на майбутні покоління, який у нашій державі є дуже критичним. Розглянемо цей фактор більш детально, оскільки він прямо пов'язаний з державною фінансовою політикою минулих та теперішніх періодів.

Україна, як і більшість держав світу, має дефіцитний бюджет протягом майже всіх років свого існування. Раніше цей дефіцит перекривався надходженнями від приватизації, потім держава була змушена перейти до механізму кредитування. Через те, що внутрішні ресурси економіки дуже обмежені та переважна більшість власників тимчасово вільних фінансових ресурсів державі не довіряє, Україна вимушено вдається до джерел зовнішнього кредитування.

Як показано у табл. 2, державний борг нашої країни в доларовому еквіваленті, за винятком 2011 р., за останні роки зріс суттєво. Однак не можна сказати, що це дуже різке зростання. Якщо брати за точку відліку 2011 р., то це +38%, або в середньому 6,3% на рік. При цьому структура боргу така, що майже 2/3 – це зовнішній борг.

Проте в дійсності ситуація набагато складніша (табл. 3).

Таблиця 2

Державний та гарантований державою борг України з 2010 р. по 2018 р.
(у млн. дол. США) [8]

Рік	Загальний борг		Зовнішній борг			Внутрішній борг		
	сума	зростання, %	сума	зростання, %	частка, %	сума	зростання, %	частка, %
на 01.01.2010 р.	39 685		26 519		67	13 166		33
на 01.01.2011 р.	54 289	+36,8	34 760	+31,1	64	19 530	+48,3	36
на 01.01.2012 р.	59 216	+9,1	37 475	+7,8	63	21 741	+11,3	37
на 01.01.2013 р.	64 495	+8,9	38 659	+3,2	60	25 836	+18,8	40
на 01.01.2014 р.	73 078	+13,3	37 536	-2,9	51	35 542	+37,6	49
на 01.01.2015 р.	69 795	-4,5	38 792	+3,3	56	31 003	-12,8	44
на 01.01.2016 р.	65 506	-6,1	43 445	+12,0	66	22 060	-28,8	34
на 01.01.2017 р.	70 971	+8,3	45 605	+5,0	64	25 366	+15,0	36
на 01.01.2018 р.	76 305	+7,5	48 989	+7,4	64	27 316	+7,7	36
на 01.01.2019 р.	78 323	+2,6	50 462	+3,0	64	27 861	+2,0	36

Таблиця 3

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2010 р. по 2018 р.
(у млн. грн.) [8]

Рік	Державний борг, всього	Зовнішній борг		ВВП	Співвідношення (державний борг / ВВП), %
на 01.01.2010 р.	316 885	211 752	за 2009 р.	913 345	34,7
на 01.01.2011 р.	432 235	276 746	за 2010 р.	1 082 569	39,9
на 01.01.2012 р.	473 122	299 414	за 2011 р.	1 316 600	35,9
на 01.01.2013 р.	515 511	309 000	за 2012 р.	1 408 889	36,6
на 01.01.2014 р.	584 114	300 025	за 2013 р.	1 454 931	40,1
на 01.01.2015 р.	1 100 564	611 697	за 2014 р.	1 566 728	70,2
на 01.01.2016 р.	1 572 180	1 042 720	за 2015 р.	1 979 458	79,4
на 01.01.2017 р.	1 929 759	1 240 029	за 2016 р.	2 383 182	81,0
на 01.01.2018 р.	2 141 674	1 374 996	за 2017 р.	2 982 920	71,8
на 01.01.2019 р.	2 168 627	1 397 218	за 2018 р.	3 558 706	60,9

Зовнішній борг України на 01.01.2014 р. становить 37 536 млн. дол., а на 01.01.2019 р. – 50 462 млн. дол., що можна вважати майже ідентичними значеннями (різниця дорівнює 34%). Гроші позичалися в доларах і мають віддаватися у доларах. У гривневому ж еквіваленті зовнішній борг на 01.01.2014 р. становить 300 025 млн. грн., а на 01.01.2019 р. – 1 397 218 млн. грн., тобто спостерігається зростання в 4,66 рази. Отже, держава фактично нічого не позичала додатково, але її борг автоматично зріс більше, ніж у три рази. Проблема полягає в тому, що держава Україна функціонує у гривневому середовищі: ВВП вимірює у гривні, податки збирає у гривні, витрати здійснює у гривні й т. ін. Оскільки існує фіскальний відсоток, держава може зібрати у вигляді податків лише частину ВВП і знову ж таки у гривні, але при поточному курсі національної валюти це набагато менше. З цього автоматично випливає, що платоспроможність держави Україна знизилась катастрофічно. Фактично необхідно зібрати 81% ВВП, щоб погасити свої борги, при цьому не витративши ні копійки на внутрішні потреби. Однак держава може реально зібрати лише близько 33% ВВП за рік. Таким чином, для погашення цієї суми необхідно використати бюджет 2,5 року без жодних внутрішніх витрат.

Звичайно, можна брати нові позики для того, щоб віддавати старі. Оскільки ж кредит передбачає відсоток за користування коштами, то кожного разу позичати доводиться більше. Це фінансова спіраль, яка рано чи пізно призводить до банкрутства. Збільшувати податки не можна, не робити внутрішніх витрат не можна (держава як така просто перестане існувати), вихід знову ж таки єдиний – збільшувати ВВП. Якщо вести мову безпосередньо про фінанси, то необхідні фінансові стимули для суб'єктів економіки, які би штовхнули їх до активізації та збільшення виробництва і реалізації товарів та послуг.

Висновки

Фінансова політика держави є продовженням її економічної політики, інструментом її впровадження.

Головний індикатор ефективності економічної політики і результатів її впровадження – це зростання реального ВВП країни та підвищення рівня індексу інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index).

На сьогодні в Україні не існує комплексної, сформованої й придатної до виконання економічної політики або національної стратегії економічного розвитку.

Наша держава має вузькоспеціалізовану економіку, що зорієнтована на зовнішні ринки, тому приріст ВВП дуже чутливий до світових цін на стратегічні продукти для вітчизняної економіки, оскільки у структурі загального

експорту товарів найбільшу частку становлять продукція АПК, харчової промисловості та продукція металургійного комплексу.

Таким чином, вплив на зростання ВВП має не реалізація ефективної економічної й фінансової політики держави, а зовнішня ринкова кон'юнктура. До того ж структура української економіки та її конкурентоспроможність створюють ту межу, вийти за яку на цьому етапі розвитку неможливо.

Історично модель фінансової системи нашої держави належить до виробничого типу з пріоритетом фіскальної функції податків.

Слід зауважити, що в Україні гостро стоїть нагальне питання щодо підвищення ефективності управління державним боргом, основна частина якого обраховується в доларах, тому падіння курсу національної валюти призвело до фактичного зростання боргу в гривнях більше, ніж у три рази. Це створює катастрофічний тиск на бюджет нашої держави майбутніх періодів. В умовах поглибленої системної кризи, падіння виробництва і зuboжіння населення, зниження довіри з боку кредиторів до країни фактично це може призвести до банкрутства держави через відсутність фінансових ресурсів для виконання державою її базових функцій.

Крім цього, в сучасних умовах зміщення акценту з виробництва на комерцію і наявність надзвичайно високого рівня тінізації економіки призводять до виникнення складнощів у бюджетній політиці, які можна вирішити лише шляхом збільшення ВВП і підвищення індексу інклюзивного розвитку України, що є предметом подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 275-р від 03.04.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.
2. Програма діяльності Кабінету Міністрів України : затв. Постановою Верховної Ради України № 1099-VIII від 14.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1099-19#n7>.
3. Порядок розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням : затв. рішенням НБУ № 2-рд від 31.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/vr002500-17>.
4. Інфографіка за посиланням: <http://bit.ly/2x2VCVS>.

5. Аналитический центр «УкрАгроКонсалт» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukragroconsult.com/news-main/zernovye/news-listing-extended/>.
6. Металургійний інтернет-портал «Територія сталі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.steeland.ru/>.
7. Офіційний портал Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Офіційний портал Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/>.
9. Міністерство економічного розвитку і торгівлі : офіц. веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
10. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.segodnya.ua/economics/enews/na-vsemirnom-ekonomicheskom-forume-pridumali-alternativu-pokazatelyu-vvp-1108779.html>.

Стаття надійшла до редакції 14 липня 2019 р.